

الزواوی بغوره

برحمه ی محید مهاحی

میشل فوکو

در اندیشه معاصر عرب

نگارخانه
سیر نگاه معاصر

محمد عاند الحاری، محمد ازکون،

فتحی التریکی و مطاع الصمدی

فهرست

۹	□ یادداشت د الروای بعورة برای حواسده ایرانی
۱۳	□ یادداشت مترجم
۱۳	ریست نامه و آثار فوکو
۱۵	میشل فوکو در جهان عرب
۲۳	معرفی نویسنده و کتاب
۲۷	سپاسگزاری
۲۹	□ مقدمه

فصل اول میشل فوکو در مطالعات عرب (۳۳)

۳۵	مقدمه
۳۶	اول میشل فوکو و فرهنگ عرب
۴۰	دوم میشل فوکو در مطالعات عرب
۴۷	الف ریان
۶۲	ب دات (اسان)
۶۵	ح تاریخ

فصل دوم محمد عابد الحاری و نقد عقل عربی (۸۳)

۸۵	مقدمه
----	-------

فصل پنجم مطاع صمدی و نقد عقل عربی (۱۸۵)

۱۸۷	مقدمه
۱۸۸	اول مطالعات میشل فوکو
۱۹۸	دوم نقد عقل عربی
۲۰۳	سوم دانش و اقتدارگرایی
۲۰۹	پایان
۲۱۱	□ پیوست
۲۱۵	□ کتاب نامه

۸۶	اول دلایل مطالعه میراث
۸۷	دوم مفهوم شناسی میراث و مدرنیته
۹۳	سوم انراهای روش شناسی متداول و مرجع
۹۶	الف گفتمان
۱۰۱	ب اپیستمه
۱۰۹	ح مفهوم قدرت
۱۱۴	چهارم ارحاص تا عام

فصل سوم محمد ارکون و نقد عقل اسلامی (۱۲۱)

۱۲۳	مقدمه
۱۲۴	اول مفهوم اسلام شناسی کاربردی
۱۳۰	دوم مفهوم عقل اسلامی
۱۳۳	الف ست
۱۳۵	ب ویژگی های روش شناسی مطالعاتی میراث و مدرنیته
۱۴۴	حاکمیت برتر و قدرت سیاسی یا دانش و قدرت
۱۴۷	سوم مفهوم مدرنیته، سکولاریسم و حقوق بشر

فصل چهارم فتحی التریکی و فلسفه شریده (۱۵۳)

۱۵۵	مقدمه
۱۵۶	اول مفهوم شناسی فلسفه شریده
۱۶۰	دوم ارتباط فلسفه شریده با فلسفه میشل فوکو
۱۶۳	سوم اهداف فلسفه شریده
۱۶۴	چهارم روش شناسی فلسفی شریده و جایگاه آن در تاریخ فلسفه
۱۶۷	الف جایگاه فلسفه شریده در فلسفه عرب
۱۶۹	ب جایگاه فلسفه شریده در مفهوم عقل، قدرت و آزادی
۱۷۹	ح آزادی

مقدمه

ارمان آعار عصر رساس مدرن در جهان عرب، نه طور کلی اندیشه و فرهنگ عرب، مستقیم یا غیر مستقیم نا اندیشه و فرهنگ عرب در ارتباط بود، نه گونه‌ای که نه لحاظ ساحتاری و موضوعی، نه بحث مهمی از مرجعیت و تاریخ اندیشه مدرن معاصر عرب تبدیل گردید، که می‌توان نه ویژه در حوزه روش شناسی و معاهیم و گاهی در رمیه دیدگاه و گراه‌ها، شاهد بود در این پژوهش برآیم، بحث مفصلی از این مجموعه مرجعیت و تاریخ را از حلال واکاوی در فلسفه میشل فوکو فیلسوف فرانسوی (۱۹۲۶-۱۹۸۴)، نه مصه ظهور نگداریم

هدف این پژوهش، بررسی چگونگی فهم و تعامل نا آثار فوکو است و از این طریق نه ارزیابی و شاحت محدودیت‌ها پپرداریم از آنجایی که فوکو که از طریق انراهای مختلف، رسانه‌ها و دیگر امکانات، نا ما زندگی می‌کند، از این رو، در وهله اول ناچاریم بر چگونگی و محدودیت‌های این شاحت و میران بهره‌مندی آن، تأکید نمایم و حتی آنچه که می‌تواند از تجربه و روش‌ها و اسلوب‌های آن بهره‌مند شود، مورد بررسی قرار دهیم. بنابراین، سعی کردیم از طریق یک سؤال کاربردی، نه ارائه پاسخی در حور از طریق بحث‌های مختلف این کتاب پپرداریم، چگونه گفتمان از طریق مفهوم خاصی طاهر می‌شود و پروژه‌ی محالف خود را ایجاد می‌کند؟ چگونه در مسائل محالف نا آن و در عرصه‌های حدیدی علیه آن گام برمی‌دارد؟ نه عبارت دیگر، چگونه گفتمان میشل فوکو در گفتمان‌های مختلف عرب برور و

این موضوع، در نهایت موضوعی تعاملی و عملکردی است و مسأله پذیرشی یا رد محسوب نمی‌شود علاوه بر این، اگر ما واقعیت و دوره تاریخ معاصر را رصد و ارزیابی کنیم، فعالیت‌های پیشرفت و مدرنیته اقتصادی، سیاسی و نظامی را می‌بینیم و با دیگران در جهت توسعه توانایی‌ها و امکانات خود در تعامل می‌گردیم بنابراین، بهتر است فلسفه، نه عنوان یک آگاهی انتقادی، در راستای تعامل با حریان‌ها و ایده‌ها در عرصه‌های گوناگون، گام بردارد و برای دستیابی به عمق واقعیت و رسیدن به تحریه و تحلیل، تشحیص، تعکیک و حتی تعدی از رویکردها، تلاش کند

بخش‌های فرارو، نارتات و تحلیل حجم برگی از مسائل و پرسش‌های مطرح‌شده ارسوی اندیشه معاصر عرب است، از جمله مسائل ناشی از چالش‌های توسعه و مدرنیته، تلاش روشنفکران از راه‌های مختلف و تئوری حریان‌های فکری که در دیبای عرب رخ داده است و حضوری پررنگ در جهان عرب داشته است، به ویژه اثبات‌گرایی (یافت‌ناوری)، مارکسیسم و اگریستاسیالیسم

اندیشه‌ورزی در عرصه تاریخ، میراث و حال حاضر بر اساس معاهیم میشل فوکو، یک ساختار خاص یا یک آموزه یا ایدئولوژی خاص آماده نیست، بلکه معاهیمی هستند که تفاوت‌ها، کثرت‌گرایی و چندگانگی و ارتباط با دیگران را بدون محدودیت یا تعصبات فرامی‌خواند روشنفکر مورد مطالعه در این کتاب، رویکرد کاربردی و تفسیری ویژه‌ای دارند، ارسویی به ارزیابی تعامل میان معاهیم و اندیشه میشل فوکو و آثار روشنفکران عرب می‌پردازیم و ارسوی دیگر تفاوت‌ها، امورتیایی و حسه‌های افتراق میان متون مختلف را مورد واکاوی قرار می‌دهیم

در پایان باید این نکته را متذکر شوم که پژوهش پیش رو، صرفاً رصد و ارزیابی معاهیم، ایده‌ها و فلسفه میشل فوکو در گفتمان‌های مختلف عرب نیست، بلکه در تلاش است که به تحریه و تحلیل چگونگی تعامل روشنفکران عرب با معاهیم و فلسفه این فیلسوف، بپردازد از این رو، خوانشگر را آزاد می‌گذاریم، که آنچه را که او مناسب می‌داند، به دست آورد

تهور کرد؟ و چگونه به یک مرجعیت سیادی و راهبردی فکری برای گروهی از روشنفکران معاصر عرب تبدیل شد، که درباره پاره‌ای از مسائل و چالش‌های اندیشه معاصر عرب و معاهیم این فیلسوف اندیشیده‌اند؟ چگونه از یک مفهوم خاص این فیلسوف، یک عرصه جدید، تحریه و تحلیل‌های معایر و مسائل تطبیقی محتلمی شکل گرفته است؟ این پرسش‌ها، ما را از توحه ویژه به آن، دور می‌سازد؛ پرسش‌هایی در حوره کاربردی و حقیقت‌متون، میران تأثیر و تأثر، مدا و فصل آن، آغار و پایان و حلاقیق و تقلید

در این فرآیند به استثنای حابری، که شرایط و قواعدی پیش روی خود را قرار داد، به عبارت دیگر وی روش خاصی در تعامل با معاهیم عربی به کار بست از این رو، در این پژوهش تلاش کردیم که به بررسی این اصول و مانی بپردازیم آثار حابری و دیگر روشنفکران را مورد بررسی قرار دادیم، و آنها را به صورت آزادانه باراندیشی کردیم

چرا؟

اول این پرسش مطرح می‌شود که چگونه گفتمان میشل فوکو در اندیشه معاصر عرب نمود پیدا کرد؟ در این میان راهی در پیش گرفته‌ایم که به مانی و ساروکارهای همه روشنفکران مورد مطالعه توحه و احترام نگذاریم ندین ترتیب در تلاش هستیم که از طریق طرح‌واره‌ای عمومی و پروژه هر اندیشمند، به تحریه و تحلیل این پرسش بپردازیم، تا در فرآیند چالشی و یکحانه قرار بگیریم

دوم این پژوهش در راستای بررسی یکی از حسه‌های اندیشه عرب در دیبای مدرن، و بر اساس روابط نافته‌شده با اندیشه عربی و در آحرین قالب خود، است در واقع این رویکرد بر مانی یک مانی اساسی که اندیشه انسان یکی است، عقل انسان یکی است و فلسفه بهترین و مناسب‌ترین بردیان علم و دانش است و شاحت این قاعده به اعتبار اینکه یک علم عقلی است، کلی، کیهانی و انسانی است علاوه بر این، تاریخ به ما می‌آمورد که تمدن بشری یکی است و همکاری میان تمدن امری ثابت بوده است این قاعده، انکار تفاوت‌ها، کثرت‌گرایی و چندگانگی نیست، بلکه به ایحاد، حمایت و اعتماد محرمی شود

مقدمه

موضوع این فصل بررسی ماهیت حضور میشل فوکو فیلسوف فرانسوی، در تحقیقات و مطالعات عرب و همچنین بررسی میران دانش خوانشگر و پژوهشگر عرب نا تفکر این فیلسوف است، این رویداد از طریق پژوهش‌های مختلفی است که به وی اختصاص داده شده است و تفاوتی ندارد که مربوط به ترجمه‌ها یا مقالاتی است که در محلات و یا کتاب‌های ناشد یا حتی پایان‌نامه‌های منتشر شده درباره وی است نه عبارت دیگر، این امر، همان‌به‌تصویر کشیدن فیلسوف فرانسوی در مطالعات عربی است نا این حال، پیش از بررسی این مسأله، یعنی ماهیت و دامنه مخاطب، ضروری است دو سؤال اساسی مطرح شود، که به طور کلی درباره اندیشه عربی مطرح می‌شود

اولین پرسش این است رابطه میشل فوکو نا فرهنگ عربی و اسلامی و بررسی اهمیت این رابطه در راستای درک و اهتمام بهتر به آن است نه عبارت دیگر، رابطه فوکو نا فرهنگ عربی و اسلامی چگونه است؟ پرسش دوم، برتری‌ها و ریحان‌های فلسفی مربوط به آثار میشل فوکو است، نه بیان دیگر، چرا این همه علاقه‌مند و توحه به فلسفه میشل فوکو وجود دارد؟

در واقع این دو پرسش مکمل همدیگر هستند از این رو، سعی خواهیم کرد تا از طریق دو مؤلفه اساسی، نه آنها پاسخ دهیم و حرئیات آنها را در زیر بحث خواهیم

اول میشل فوکو و فرهنگ عرب

می‌توانیم از طریق آنچه فوکو درباره فرهنگ عرب، سرگذشت‌نامه خود و رابطه‌اش با دیبای عرب و اسلامی نگاشته است، به این حسه پاسخ دهیم. این رو، پیش از شروع این روید، نایسته است این اندیشه را که محل اختلاف نظر نیست، تصدیق کنیم. میشل فوکو با وجود تلاش‌ها و مطالعات بسیاری در زمینه فرهنگ‌های غیرعربی، اما همانند دیگر فیلسوفان عربی، فرهنگ عربی و غیرعربی را امری عربی می‌داند. از طریق شناخت این محدودیت‌ها، قضاوتی نمی‌توان کرد. برخی از روشنفکران عربی که حواستار ایجاد فصای نار و برقراری ارتباط با تفکر غیر عربی هستند، آثاری را چاپ کرده‌اند در واقع، اندیشه فوکو با دیگر اندیشه‌ها و فرهنگ‌هایی که در ارتباط هستند، بسیار متفاوت است، اگرچه وی درباره فرهنگ عربی مطالعاتی نداشته، اما افکار و سازوکارهایش نه او احاره می‌دهد که نه ارتباط با فرهنگ عربی و غیرعربی پردازد.

اگر این حسه را از فلسفه فوکو تلقی کنیم که صرفاً حواشگر و پژوهشگر آثار میشل فوکو می‌تواند آن را درک کند، نایسته است که به برخی اطلاعات اشاره شود که به شکل تصویری از ارتباط آن به جامعه و فرهنگ عرب می‌پردازد.^۱ برای ناوریم که بهترین راه پاسخ دادن به این پرسش، ارائه فهرستی از بس مایه‌های اصلی و راهبردی در زندگی این فیلسوف فرانسوی است، که با مسائل و مشکلات این حوام مرتط است.

زندگی نامه میشل فوکو

میشل فوکو در سال ۱۹۲۶ در شهر پواتیه فرانسه دیده به جهان گشود و در ژوئن

۱ فوکو در برخی پژوهش‌های خود به عرصه‌ها و نقاط محفل فرهنگ عرب اشاره می‌کند. نقش بیمارساها و اهمیت آن در کتاب تاریخ خون در عصر کلاسیک. نقش ریان در کتاب واژگان و اشاء درباره وضعیت خون در جامعه عرب در سحرانی در مرکز طاهر حداد در نوس. درباره داسان‌های هزار و یک شب (الف لیل و لیله) در پژوهشی با نام اللعه نحو اللامساهی وی در بهاب درباره رفتار حسنی در جامعه عرب از طریق رفتار علمی عاشقانه، سحرانی و صحبت کرد. اس پژوهش‌ها ساگر اطلاع فوکو از فرهنگ عرب است، اما نآندکننده نحقی جامع و نا بخشی مفصل در اس رسمه محسوب نمی‌شود و اس همان حبری است که هرگز شناحه سد.

۱۹۸۴ در پاریس درگذشت.^۱ وی تحصیلات دانشگاهی خود را در پاریس تکمیل کرد. در سال ۱۹۵۰ و پس از پایان جنگ جهانی دوم، به حرب کمونیست فرانسه پیوست، اما در سال ۱۹۵۳ جدا شد. سپس به سوئد رفت. فوکو به عنوان مدیر و مدرس در کالج فرانسوی منصوب شد و حتی به مأموریتی دیپلماتیک از سوی دولت فرانسه اعرام گردید. در سال ۱۹۵۷، آلر کامو، نویسنده فرانسوی و برنده جایزه ادبی نوبل، در کالج مذکور، سحرانی کرد. وی گفت «من همیشه تروریسم را محکوم می‌کنم، تروریسم را که در حیوانات‌های الحرای به صورت کورکورانه اتفاق می‌افتد، محکوم می‌کنم، که می‌تواند بر مادر یا خانواده‌ام تأثیر بگذارد و یا بر آنها حمله نماید، من به عدالت اعتقاد دارم، اما ناید پیش از احرای عدالت، از مادرم دفاع کنم»^۲

میشل فوکو، درباره سحرانی او [آلر کامو] اظهار نظری نکرده است. هنگامی که در زمینه انقلاب الحرای و دیگر رویدادها را او پرسیده می‌شد، نیانی نداشت، ریارد در همه این عرصه‌ها و رویدادها عایب بود، یا در سوئد یا لهستان و یا در آلمان بود. در این کشورها به عنوان معلم ریان فرانسه و در مأموریت‌های دیپلماتیک دولت متنوع خود، مشغول به کاری کرد و حتی در زمان وقوع حوادث ماه می ۱۹۶۸ فرانسه،^۳ فوکو همچنان همان بهانه را داشت و آن عایب بودن فوکو این نار در تونس به سر می‌برد، حایی که از سال ۱۹۶۶ تا تاستان ۱۹۶۸ زندگی کرد، یعنی پس از انتشار کتاب ارزشمند واژگان و اشياء

در این دوره به تدریس در گروه فلسفه دانشکده ادبیات و علوم انسانی پرداخت

۱ پژوهش‌های حامی درباره زندگی فوکو به ریان عربی وجود ندارد، حر مواردی که هاشم صالح به مناسبت درگذشت وی، بیان کرده است.

نگاه کند به هاشم صالح، «میشل فوکو: فسه فکر، فسه وجود»، محله الوحده، السه الاولی، العدد ۴، ۱۹۸۵، رجوع کند به دیگر پژوهش‌هایی که در اس رسمه در فرانسه صورت گرفته است.

Didier Eribon Michel Foucault, Paris Flammarion, 1991

David Macey, Michel Foucault Histoire d'une vie, Paris Gallimard, 1994

Didier Eribon, Michel Foucault et ses contemporains, Paris Fayard, 1994

2 Didier Eribon op cit p 103

۳ حبش داشجویی-کارگری می ۱۹۶۸ فرانسه (۲ می تا ۲۳ ژوئن) (م)